O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

KECHKI TA’LIM VA MAGISTRATURA FAKULTETI

Qo’lyozma huquqi asosida
UDK: 33M (575.1)

IBADULLAYEVA HAYOTXON ERKINBOY QIZI

O’ZBEKISTON EKSPORTI TARKIBI VA UNI DIVERSIFIKATSIYALASH MASALALARI

Mutaxassislik: 70310102 – “Iqtisodiyot” (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha)

Magistr akademik darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar: PhD, dots: Sharipov K.B.

TOSHKENT-2025

Dissertatsiya Toshkent davlat iqtisodiyhot univertsiteti “Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasida bajarilgan.

Ilmiy rahbar: **PhD, dots: K.B. Sharipov**

Kafedra mudiri: **i.f.n., prof. X.S. Asatullayev**

Kechki ta’lim va Magistratura fakulteti

dekani: **DSc., prof. J. Karimqulov**

Men, Ibadullayeva Hayotxon Erkinboy qizi ushbu magistrlik dissertatsiya ishini mustaqil bajardim. Ko’chirmachilik holati yo’qligiga javob beraman. Ko‘chirmachilikka yo’l qo’ygan holatimda magistirlik disertatsiya ishi Yakuniy Davlat Attestatsiya Komissiyasi rais taqdimnomasiga asosan bekor qilinishi va “qoniqarsiz” baho qo’yilishidan xabardorman.

“29” may 2025-yil Ibadullayeva H.E.

TOShKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

MAGISTRLIK DISSERTATSIYASI DASTLABKI HIMOYASI BAYONNOMASI

Toshkent shahar **2025 yil "11" декабрь**

Iqtisodiyot fakul'teti 2-kurs 70310102-"Iqtisodiyot" tarmoqlar va sohalar mutaxassisligi MEKP-03 guruhi magistranti Абдуназарова Хайтхон Эркиновой кизи.ning "Ўзбекистон экспорт тармоғи ва уни диверсификациялаш масалалари" mavzusidagi magistrlik dissertatsiyasining dastlabki himoyasi natijalariga ko'ra quyidagi kamchiliklar qayd etildi:

1. Ишда статистик маълумотлардан етарли даражада фойдаланилмаган.
2. Ишдаги фойдаланилган адабиётлар рўйхатини ишда тақдимланишига кўра.
3. Ишда айрим техник камчиликлар учраган.

Magistrlik dissertatsiyasi yuzasidan xulosa (KIMKda himoyaga **tavsiya etiladi/tavsiya etilmaydi**) Тавсия этилади.

Komissiya raisi: Дастурбаев О.С

Komissiya a'zolari: Рахимов А.Ф.

Одилова Д.Б.

Шарипов Ж.Б.

Шамсиев Ш.А

Izoh:

1. Magistrlik dissertatsiya dastlabki himoyasi talab qilingan xujjatlar to'liq rasmiylashtirilgan va taqdim etilgan holdagina amalga oshiriladi.

ANNOTATSIYA

Ushbu dissertatsiya ishi O‘zbekiston Respublikasining eksport tarkibi va uning diversifikatsiyalash (xilma-xillikni kengaytirish) masalalariga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi mamlakat eksportining mavjud tarkibini chuqur tahlil qilish, uning kamchiliklarini aniqlash va eksportni diversifikatsiyalash yo‘llari orqali iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga hissa qo‘shishdir. Ishda quyidagi masalalar yoritilgan:

1. **Eksport tarkibining hozirgi holati va tahlili**: O‘zbekiston eksportining asosiy tarkibi (paxta, gaz, mineral mahsulotlar va boshqa an’anaviy mahsulotlar) va ularning global bozordagi o‘rni ko’rib chiqiladi.
2. **Diversifikatsiyalashning zarurati**: Eksport tarkibining yagona yo‘nalishga bog‘liqligi tufayli yuzaga keladigan iqtisodiy risklar va diversifikatsiyalashning ahamiyati tahlil qilinadi.
3. **Xalqaro tajriba**: Boshqa mamlakatlarning eksportni diversifikatsiyalash bo‘yicha muvaffaqiyatli tajribalari va ularning O‘zbekiston uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan saboqlari o‘rganiladi.
4. **Diversifikatsiyalashga to‘sqinlik qiluvchi omillar**: Infratuzilma, innovatsiyalar, moliyaviy resurslar, kadrlar tayyorlash va boshqa sohalardagi kamchiliklar aniqlanadi.
5. **Takliflar va strategiyalar**: Eksport tarkibini yaxshilash, yangi bozorlarga kirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish va eksportni rag‘batlantirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Dissertatsiya ishi ilmiy-uslubiy yondashuvlar, statistik ma’lumotlar, ekspert baholari va xalqaro tajribalar asosida amalga oshirilgan. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonning eksport salohiyatini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va global bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirish yo‘nalishida amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston eksporti, eksport tarkibi, diversifikatsiyalash, iqtisodiy rivojlanish, global bozorlar, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar, innovatsiyalar, raqobatbardoshlik.

Summary

This dissertation is devoted to the export structure of the Republic of Uzbekistan and issues related to its diversification (expansion of variety). The main objective of the research is to conduct an in-depth analysis of the current export structure of the country, identify its shortcomings, and contribute to the sustainable development of the economy through ways to diversify exports. The following issues are addressed in the work:

1. **Current State and Analysis of the Export Structure**: The main components of Uzbekistan's exports (cotton, gas, mineral products, and other traditional goods) and their position in the global market are examined.
2. **The Need for Diversification**: The economic risks arising from the dependence of the export structure on a single direction and the importance of diversification are analyzed.
3. **International Experience**: Successful experiences of other countries in export diversification and the lessons that can be applied to Uzbekistan are studied.
4. **Obstacles to Diversification**: Shortcomings in infrastructure, innovation, financial resources, workforce training, and other areas are identified.
5. **Proposals and Strategies**: Practical recommendations are developed to improve the export structure, enter new markets, produce high-value-added products, and stimulate exports.

The dissertation is based on scientific and methodological approaches, statistical data, expert assessments, and international experiences. The research results have practical significance in enhancing Uzbekistan's export potential, ensuring economic stability, and strengthening competitiveness in global markets.

Keywords: Uzbekistan exports, export structure, diversification, economic development, global markets, high-value-added products, innovation, competitiveness.

Mundarija

	KIRISH.....	3
I BOB.	**EKSPORT VA UNING TARKIBINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI.....**	**12**
1.1.	Eksportning mohiyati, turlari va uni amalga oshirishning zarurligi.....	12
1.2.	Eksport tarkibini diversifikatsiyalashning mohiyati va obyektiv asoslari.....	21
1.3.	Eksport tarkibi diversifikatsiyasi turlari, muammolari va kamchiliklari.....	31
	Birinchi bob bo'yicha xulosa.....	**36**
II BOB.	**O'ZBEKISTONDA EKSPORT VA UNING TARKIBINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....**	**39**
2.1.	O'zbekiston tashqi savdo aylanmasining hozirgi holati tahlili.....	39
2.2.	O'zbekiston eksportining umumiy ko'rsatkichlari va eksport tarkibining tahlili.....	54
2.3.	Eksport diversifikatsiyasini amalga oshirishning xorij tajribasi...	67
	Ikkinchi bob bo'yicha xulosa.....	**77**
III BOB.	**O'ZBEKISTONDA EKSPORT TARKIBINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING IMKONIYATLARI VA UNING TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....**	**78**
3.1.	O'zbekistonda eksport tarkibini diversifikatsiyalashning imkoniyatlari.....	79
3.2.	O'zbekistonda eksport tarkibini diversifikatsiyalashni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari.....	85
	Uchinch bob bo'yicha xulosalar.....	**92**
	Xulosa va takliflar.....	**95**
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	**101**

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining asoslanishi va uning dolzarbligi. Iqtisodiy taraqqiyotning muhim ko‘rsatkichlaridan biri bo‘lgan eksport, har qanday mamlakatning global iqtisodiy tizimdagi o‘rnini belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon iqtisodiy islohotlar va tashqi savdo sohasida jiddiy yutuqlarga erishdi. Biroq, mamlakat eksportining tarkibi asosan xom ashyo va an’anaviy mahsulotlar (paxta, gaz, mineral mahsulotlar va boshqalar)ga qaratilganligi sababli, global bozorlarning o‘zgaruvchan sharoitida iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash muammoli bo‘lib qolmoqda. Shu bilan birga, eksport tarkibining bir yo‘nalishli bo‘lishi, mamlakatni tashqi iqtisodiy risklarga, jumladan, xom ashyo narxlarning o‘zgarishi va global talabning pasayishi kabi omillarga nisbatan nochor holga keltiradi.

Eksportni diversifikatsiyalash, ya’ni eksport tarkibini xilma-xil mahsulotlar va xizmatlar bilan boyitish, O‘zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini oshirish, eksport daromadlarini barqarorlashtirish va global bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirish eng muhim vazifalardan biridir. Diversifikatsiyalash orqali mamlakat yangi bozorlarga kirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini yaratadi.

Ushbu magistirlik dissertatsiyasi O‘zbekiston eksport sektorining tuzilishi va dinamikasini o‘rganib, uni diversifikatsiya qilish muammolari va imkoniyatlariga e’tibor qaratadi. Tadqiqot O‘zbekiston eksportining joriy tarkibini tahlil qilish, eksport o‘sishini ta’minlovchi asosiy tarmoqlarni aniqlash va mamlakat eksport bazasi qay darajada diversifikatsiyalanganligini baholashga qaratilgan. Tadqiqot xomashyo va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari kabi cheklangan miqdordagi tovarlarga haddan tashqari bog‘liqligini ta’kidlaydi, bu esa iqtisodiyotni tashqi ta’sirlar va jahon bozorlaridagi narxlarning o‘zgarishiga qarshi himoyasiz holga keltiradi. Ushbu dissertatsiyada O‘zbekiston hukumati tomonidan eksportni diversifikatsiya qilish, jumladan, sanoatlashtirish, asosiy tarmoqlarni modernizatsiya qilish va qo‘shilgan qiymatning global zanjirlariga integratsiyalashuviga ko‘maklashish